

Celonins deportats als camps de concentració nazis

JOSEP M. ABRIL LÓPEZ

Celonians deported to Nazi concentration camps

L'exili dels que, amb la Guerra Civil, van marxar per por de les represàlies franquistes va ser molt dur, però el pitjor va ser el d'aquells que, fets presoners pels alemanys, foren deportats als camps de concentració nazis. És el cas de vuit celonins, tres dels quals hi van morir el 1941 (Jaume Illa a Hartheim, Josep Pahissa i Martí Soler a Gusen). Quatre dels deportats havien estat regidors de Sant Celoni durant la Guerra Civil, dos van ser militars de l'Exèrcit Popular i dels altres dos només en sabem que van néixer a Sant Celoni però que en van marxar de joves. Amb les cartes de Jaume Illa conservades per la família s'ha reconstruït el seu itinerari a l'exili (camps de refugiats francesos, fortificació de fronteres amb les Companyies de Treballadors Estrangers i deportació a Mauthausen) amb els companys Jaume Pujolàs, Martí Serra i l'únic que va escapar dels nazis, Josep Santamaria.

Paraules clau: Sant Celoni, exili, deportació, Camp de concentració nazi, Mauthausen, Nuengamme

The exile of those who, with the Civil War, left for fear of Franco's reprisals was very hard, but the worst was that of those who, taken prisoners by the Germans, were deported to Nazi concentration camps. This is the case of eight Celonians, three of whom died there in 1941 (Jaume Illa in Hartheim, Josep Pahissa and Martí Soler in Gusen). Four of the deportees had been councilors of Sant Celoni during the Civil War, two were soldiers of the Popular Army and about the other two we only know that they were born in Sant Celoni but left as young people. With the letters of Jaume Illa preserved by the family, his itinerary in exile has been reconstructed (French refugee camps, border fortification with the Foreign Workers' Companies and deportation to Mauthausen) with his colleagues Jaume Pujolàs, Martí Serra and the only one who escaped from the Nazis, Josep Santamaria.

Keywords: Sant Celoni, exile, deportation, Nazi concentration camp, Mauthausen, Neuengamme

El 2013 vam dur a terme una investigació sobre un tema inèdit que feia temps que atreia la nostra atenció: els exiliats celonins. Va ser amb motiu de la conferència *Celonins a l'exili. Primera aproximació* que vam fer dins de les *Primeres Jornades de la Memòria Històrica de Sant Celoni. L'exili, l'èxode després d'una guerra*, organitzades per l'Ajuntament de Sant Celoni el novembre de 2013. Aleshores vam descobrir que vuit celonins havien estat deportats a camps nazis, i tres d'ells hi havien perdut la vida. Arran d'aquest fet, el 2014, els alumnes de l'Institut Baix Montseny que participaven en el viatge a Mauthausen van col·locar una placa en record d'aquests celonins deportats a la sala dels forns crematoris.

La base d'aquest text és el resum d'una part d'aquella conferència de l'any 2013, que s'ha actualitzat amb noves dades i aportacions l'abril de 2024. Aquest any es va fer una nova xerrada sobre el tema amb motiu de la *Primavera Antifeixista* organitzada per La Força amb el suport de l'Ajuntament de Sant Celoni i es van col·locar unes plaques commemoratives amb els noms dels celonins deportats a la plaça de la Vila, al bancal de pedra que hi ha davant l'Ajuntament.

Acte d'homenatge als celonins deportats al camps nazis i descoberta de les plaques commemoratives, 6 d'abril de 2024. (Foto Pep Puigtió).

Els celonins deportats als camps nazis van ser Josep Dalmau Rovelló, Jaume Illa Pujadas, Josep Pahissa Bruguera, Jaume Pujolàs Colobrans,

Salvador Raja Garcia, Josep Rosés Badia, Joan Serra Monrabà i Martí Soler Barlet. Els que hi van morir van ser Jaume Illa, Josep Pahissa i Martí Soler.

DEPORTATS A MAUTHAUSEN QUE VAN NÉIXER A SANT CELONI PERÒ VAN MARXAR DE JOVES

Josep Pahissa i Martí Soler són els únics celonins que consten al magnífic estudi de Montserrat Roig, *Els catalans als camps nazis*, com a morts a Mauthausen i els seus subcamps. Però justament Pahissa i Soler només van néixer a Sant Celoni, no hi van fer vida, ja que van marxar. El cas contrari és el de Jaume Illa i Jaume Pujolàs, que van néixer a Vallgorguina i Santa Pau respectivament, però que es van establir a Sant Celoni i hi van fer la seva vida política i professional, Pujolàs des dels nou anys i Illa des dels catorze aproximadament. Aquests, com que no havien nascut a Sant Celoni, no consten com a celonins a les llistes oficials.

Josep Pahissa Bruguera va néixer a Sant Celoni el 1880, fill de Climent Pahissa Sabí, bracer del camp, natural Vallvidrera, i de Maria Bruguera Coll, nascuda a Sabadell. Ni ell ni la seva família no apareixen al padró de 1936 ni en la documentació celonina de l'època. Possiblement aleshores residien a Granollers, ja que, segons Montserrat Roig, el seu pare hi vivia. Un cop a l'exili, després de fer presoner Josep Pahissa, el van deportar a Mauthausen el 8 de setembre de 1940, el van traslladar al subcamp de Gusen el 24 de gener de 1941 i hi va morir el 26 d'abril del mateix any.

Martí Soler Barlet, nascut a Sant Celoni el 1895, era fill de Miquel Soler Ginestà, barber, natural de Sant Celoni i de Margarita Barlet Montasell, filla de Gualba. Tampoc consta al padró de 1936. La seva neboda, Mercè León, ens va explicar que era de can Granota, al carrer Prim, i que va anar a viure a Barcelona i s'hi va casar. No va tenir fills i va marxar amb la dona a França. Montserrat Roig assenyala, però, que tenia una filla, Antònia Soler Mons, que residia a Barcelona. Els alemanys el van fer presoner i el van portar a Mauthausen el 22 de setembre de 1941, traslladat a Gusen el 22 d'octubre, hi va morir l'1 de desembre de 1941.

UN CAPITÀ I UN SOLDAT DE L'EXÈRCIT POPULAR, DEPORTATS A NEUENGAMME I A MAUTHAUSEN

Salvador Raja Garcia, nascut a Sant Celoni el 1914, era el sisè fill dels set que va tenir el matrimoni format per Diego Raja Vera i Rita García Moreno, naturals de las Balsicas, Mazarrón (Murcia). A causa de la penúria econòmica, la família va emigrar i es va establir a Hostalric, on van residir entre 1903 i 1909. El 1914, quan va néixer Salvador, ja vivien a Sant Celoni. Segons el padró de 1936 Salvador era solter, vivia amb la família al carrer Major, a la plaça de l'Església, i estava a l'atur.

Salvador Raja Garcia. (Arxiu família Raja)

Segons les informacions facilitades per Joaquín Ruiz García, un dels autors de la pàgina web Alumbra alumbre Mazarrón, Raja va ser voluntari a l'Exèrcit Popular, va arribar a ser capità de la 26a Divisió, 121a Brigada, de la qual era tinent el 1937. Es va casar amb Lluïsa Batlle a Sabadell el 1937 i va tenir un fill, Floreal, nascut a França el 1939. Després de travessar la frontera l'11 de febrer de 1939 per La Tor de Querol, va anar a raure al camp d'Argelers, d'on el va treure el seu germà Antonio, que vivia a França. Va treballar amb l'Antonio a Peyrac Minervois, a l'empresa Lignieres, segurament una CTE. Va col·laborar amb la guerrilla des de 1941 i el 1943 treballava per l'organització TODT a la base submarina de Cap Janet a Marsella. Va ser membre dels serveis secrets de l'exèrcit francès (Combat M.U.R.) i passava informació de la base submarina.

Arrestat per la Gestapo el 8 octubre 1943, el van condemnar a 15 mesos de presó. Va passar per diferents presons (Lyon, Blois, Compiègne). Deportat al camp de Neuengamme, hi va arribar el 24 de maig de 1944. Allà el van destinar al kommando Wattensted (Hannover), dedicat a la fabricació d'armament (obusos). Després el van evacuar al sanatori del camp de Sandbostel, on el van alliberar els anglesos el 29 d'abril de 1945.

El 1945 era a Marsella, en un hospital de malalties nervioses. També va estar a Carcassona, a Peyrac Minervois i a Gers. Es va separar de Lluïsa Batlle el 1947 i es va tornar a casar i va tenir tres fills. Va morir als entorns de Paris en un accident de moto el 1955, amb 41 anys.

Josep Dalmau Rovelló. Tot i que la fitxa de l'Amical de Mauthausen indica que havia nascut a Sant Celoni el 1915, el seu naixement no consta al Registre Civil de Sant Celoni. Segons el padró de 1936 va néixer a Barcelona el 1916 i aleshores vivia en una casa humil de l'entorn del Molí Paperer, a

la baixada del Vapor (carrer de la Indústria actual), amb el seu padastre, que era manobre per compte propi; la mare; dues germanes i un germà. Ell era solter i treballava com a manobre per l'empresari paleta Josep Sibina, en *Finet*. La família només feia cinc anys que vivia a Sant Celoni i al padró de 1946 ja no constava al poble.

Josep Dalmau va fugir cap a França perquè el 1936, a Sant Celoni, havia participat en saquejos i requisos i es devia enrolar a l'Exèrcit Popular. A França va caure presoner dels alemanys. Va estar al camp de presoners de guerra Stalags XVIII-B Krems-Gneixendorf. A la fitxa de l'Amical consta que va ser deportat a Mauthausen el 19 de desembre de 1941 i li van donar el número de matrícula 4081. El van alliberar el 5 de maig de 1945 i, segons la mateixa fitxa, va morir a Seine-Saint-Denis (França) el juliol de 1985. Malauradament no s'ha pogut localitzar cap familiar per a obtenir més dades.

DEPORTATS A MAUTHAUSEN QUE VAN SER REGIDORS DE L'AJUNTAMENT

Van ser quatre els regidors de l'Ajuntament de Sant Celoni durant la Guerra Civil que van acabar deportats a Mauthausen: Jaume Illa, Jaume Pujolàs, Joan Serra i Josep Rosés, i d'ells, malauradament, Jaume Illa va morir a Hartheim el 1941.

Jaume Illa Pujadas amb els seus fills Carmeta i Felicià cap a 1935. (Arxiu família Illa).

Jaume Illa Pujadas, *l'Illa del Pont*, va néixer a Vallgorguina el 1904, on el seu pare va exercir uns anys d'alcalde. El 1918 el pare va comprar el Molí

del Pont de Sant Celoni i s'hi va establir amb la família per fer de moliner i pagès. El 1929 es va casar amb Mercè Bonsoms i van tenir dos fills: Carme (1930) i Felicià (1933). El 1934 formava part del consell directiu del Casal Català Republicà de Sant Celoni i va ser regidor de la minoria d'esquerres de l'ajuntament des de l'1 de febrer de 1934 fins al juliol de 1936, quan va esclatar la Guerra Civil. Tot seguit, com a representant del sindicat Unió de Rabassaires (UR), va formar part del Comitè Local de Milícies Antifeixistes que va dirigir la vila entre el 7 i el 25 d'agost de 1936. Aquest dia es va formar l'Ajuntament, dirigit per l'alcalde Francesc Missé (ERC), que tenia Jaume Illa (UR) com a primer tinent d'alcalde. Va deixar el càrrec el 18 de maig de 1938 per incorporar-se a files. Illa va ser regidor al llarg d'un any i nou mesos aproximadament durant la Guerra Civil i, abans, durant dos anys i mig.

Jaume Pujolàs Colobrants, en *Jaques*, va néixer el 1901 a Santa Pau (Girona), on el seu pare feia de fuster. Quan era petit es va calar foc a la fusteria i en l'incendi van morir la mare i la germana. La resta de la família va marxar i es va establir a Sant Celoni el 1910. El 1925 es va casar amb la celonina Maria Mallat Panareda i van tenir tres fills: Joan (1926), Montserrat (1927) i Jordi (1936). Segons el padró de 1936, treballava de paleta per Josep Clopés i vivia als pisos de la Sra. Enriqueta. Va ser regidor de l'Ajuntament de Sant Celoni, com a representant de la CNT, durant dos anys aproximadament, entre el 14 de novembre de 1936 i el 2 de desembre de 1938, quan va ser mobilitzat per anar a la guerra. Va ser escollit segon tinent d'alcalde el 3 d'agost de 1938. El seu germà Lluís va ser regidor de l'Ajuntament de Cardedeu per ERC i es va exiliar a Mèxic el 1939.

Joan Serra Monrabà a Marsella, 20-11-1954. (Arxiu família Arenas Serra).

Joan Serra Monrabà, en *Tinos*, va néixer a Sant Celoni el 1901. El seu pare era un conegut empresari paleta. Casat amb la barcelonina Constància Ferrer Mitjavila, el 1930 vivia a Granollers, on van néixer els seus fills Joaquim (1930) i Teresa (1932). Van tornar a Sant Celoni el 1934 i treballava de paleta per Pere Clopés. Va viure als pisos de la Sra. Enriqueta i al carrer de Sant Josep. Va ser representant de la FAI al Comitè Local de Milícies Antifeixistes (7 -25 d'agost de 1936) i va entrar a l'Ajuntament com a regidor per la FAI del 25 d'agost al 14 de novembre de 1936, i s'hi va tornar a incorporar per la CNT-AIT del 29 de setembre de 1937 fins que ho va deixar el 18 de maig de 1938 per incorporar-se a files. Entre els dos mandats, va ser regidor onze mesos aproximadament. En els primers temps de la guerra anava a dormir a casa de Joan Forn, el farmacèutic, per protegir-lo de l'atac de milicians forasters ja que era un prohom destacat de dretes.

Josep Rosés Badia va néixer a Sant Celoni el 1913. El 1936 era solter, vivia amb la família al carrer de les Valls i treballava de paleta per a Josep Sibina, en *Finet*. Va ser representant CNT al Comitè Local de Milícies Antifeixistes que va regir el poble entre el 7 i el 25 d'agost de 1936. Tot seguit va entrar a l'Ajuntament com a regidor per la CNT. Hi va estar només tres mesos aproximadament, des del 25 d'agost fins al 14 de novembre de 1936. El seu nebot Pere Rosés ens va explicar que en Josep va ser cap de les Joventuts Llibertàries, que tenien la seu a la torre de can Matabosc, i que als inicis de la guerra, juntament amb Joan Calvet, van anar a avisar als metges Esteve Cardelús, Joan E. Barri i Pere Nolasca Barri; al farmacèutic Josep Draper, i a una altra persona, potser en Ventura Vulart, per que s'amaguessin ja que havia arribat una furgoneta de Granollers i un cotxe de Mollet amb milicians per capturar gent de dretes. Als milicians els van portar a la Torre d'en Mateu, camí de Campins, on van beure fins a saciar-se abans de marxar.

EL PAS CAP A FRANÇA D'ILLA, SANTAMARIA, PUJOLÀS I SERRA

Aquests quatre regidors es van exiliar a França, com molts altres companys d'esquerres, per fugir de les represàlies franquistes. Jaume Illa, Josep Santamaria Cullell, Jaume Pujolàs i Joan Serra van anar molt temps junts i van seguir un periple similar pels camps de refugiats francesos fins que els van allistar a la 93a Companyia de Treballadors Estrangers. Dels quatre només Josep Santamaria es va poder escapolar i no el van capturar els alemanys, per això no traçarem el seu perfil biogràfic aquí. Josep Rosés també va ser regidor, però va arribar a Mauthausen per altres camins que per ara no coneixem del tot. Parlarem d'ell més endavant.

La família de Jaume Illa ha conservat diverses cartes i postals seves, escrites entre 1939 i l'agost de 1940, a través de les quals es pot reconstruir el trist recorregut que va fer a l'exili i, per extensió, les vicissituds dels seus companys.

ELS CAMPS DE REFUGIATS. EL CAMP D'AGDA (ADGE)

De les cartes es desprèn que Jaume Illa i Josep Santamaria van estar sempre junts, segurament des de l'entrada a França. Lluís Santamaria ens va explicar que el seu pare va estar al camp de refugiats d'Argelers amb l'Illa, i que allà es morien de gana. Per això en Josep Santamaria va demanar diners als seus pares i ells li van enviar «duros de plata» a través de la Creu Roja. Segons la seva germana, Montserrat Santamaria, els dos refugiats també van estar a Sant Cebrià de Rosselló (Saint-Cyprien). El darrer camp on van estar va ser el d'Agda (en francès Adge). En van marxar el 23 de juliol de 1939 per entrar a la 93a Companyia de Treballadors Estrangers (CTE). Alguns companys del poble es van quedar al camp, com Melcior Besa o Martí Martí. Com comenta Jaume Illa, al camp d'Adge hi estaven prou bé perquè hi havia «varios amigos del pueblo y de la comarca y pasaba los días bastante tranquilo». Allà també van coincidir amb altres membres de l'Ajuntament de Sant Celoni, com Joan Serra i Jaume Pujolàs, i el germà d'aquest, Lluís Pujolàs, que havia estat a l'Ajuntament de Cardedeu.

LA 93A COMPANYIA DE TREBALLADORS ESTRANGERS

El govern francès, que veia a prop l'inici del que seria la Segona Guerra Mundial, va obligar als estrangers refugiats a fer serveis per a les autoritats militars. Es van oferir diverses opcions, com ser contractats per patrons pagesos o industrials francesos per suplir la manca de mà d'obra o allistar-se a una Companyia de Treballadors Estrangers (CTE), destinades a la fortificació de les fronteres amb Alemanya (línia Maginot) o amb Itàlia. Les CTE estaven formades per grups d'uns 150 homes i adscrites a unitats militars franceses. Jaume Illa i Josep Santamaria van ser reclutats per formar part de la 93a Companyia de Treballadors Estrangers (CTE). Amb ells també van marxar Jaume Pujolàs i Joan Serra Monrabà.

La 93a CTE a Bouzieyas Les Fourches (Alps Marítims), juliol de 1939

El 24 i 25 de juliol van fer un llarg viatge en tren, d'uns 1.500 km i 100 km més en autocar fins que van arribar als Alps Marítims, al poblet de Bouzieyas Les Fourches, a prop de Saint-Étienne-de-Tinée.

Tot i ser el mes de juliol, hi feia molt fred. El que Jaume Illa explica a les seves cartes, els estats d'ànim, l'enyorança de la dona i els fills, l'esperança

de tornar que malgrat tot no perd mai, és totalment extensible als seus companys. Les cartes servien per mantenir l'escalf familiar i agafar forces de cara a l'enyorat retorn a casa. Illa demanava que li enviessin fotografies dels nens, també volia que li escrivissin cartes sovint. Ell s'escrivia amb companys que eren a França, en altres camps de refugiats o en CTE. En Jaume comentava que de vegades les cartes es perdien, però que ell n'escrivia com a mínim una per setmana per a la família. Malgrat el que pugui semblar, el servei de correus funcionava prou bé i, quan canviaven de lloc, les cartes quedaven retingudes esperant la nova adreça.

La 93a CTE a Sauze (Alts Alps), octubre de 1939

La carta del 4 d'octubre de 1939 està escrita des de Sauze, a prop de Gap, als Alts Alps. La 93a CTE era allà aleshores. A Sauze feia uns dies que tot estava cobert de neu i «hace un frío de mil demonios». A la companyia els van donar alguna roba per anar a treballar, però els va salvar la que portaven de casa amb les maletes, com explicava Jaume Illa: «La suerte que aún conservo toda la ropa que me llevé de casa, o sea las dos camisetas de jumel, el jersey aquel sin mangas que tenía de lana, después aquel otro también de lana de punto con mangas y la chaqueta de cuero». També tenia encara les dues mantes que va portar de Sant Celoni i dormia sobre un jaç amb palla. Els exiliats també rebien paquets, amb roba i altres materials. Jaume Illa comentava a les cartes que voldria treballar del seu ofici i guanyar algun diner. Malgrat tot no perdia l'esperança, ja que uns amics li estaven preparant els papers per poder sortir de la CTE. També en Jaume Pujolàs estava a punt de tornar a Sant Celoni gràcies un jesuïta de Marsella que s'encarregava dels tràmits. Malauradament, els projectes no van arribar a bon port.

La 93a CTE a Belle-Fontaine (Meuse), gener-abril de 1940

A començament de gener de 1940 van fer un altre viatge molt llarg i la 93 CTE es va traslladar a Belle-Fontaine, a prop de Spincourt. Hi van arribar el 8 de gener i s'hi van estar fins a mitjan mes d'abril. Allà també hi feia molt fred: estava nevat i glaçat. Per això Jaume Illa demanava a la seva dona que, si podia, li enviés dues samarretes d'hivern, calçotets i una bufanda. Aviat va minvar el fred i va començar a desglaçar, però encara quedava molta neu. «Ya estoy deseando pisar tierra firme, pues hace ya cuatro meses que no he podido pisar un palmo de tierra, solo nieve y hielo, nada más». Durant un mes sempre van anar xops de cap a peus pel desglaç i, a més a més, no parava de plovinejar. El problema és que, després de l'aigua, va venir el fang. De Belle-Fontaine hi ha diverses fotografies, totes

fetes allà mateix. N'hi ha d'individuals, amb el grup dels quatre amics de Sant Celoni, o amb més gent de la 93a CTE.

A les cartes en Jaume mostrava l'enyorança de la família. Volia tornar, per cuidar els fills i els pares. També patia per la Mercè: «ya se, mi querida esposa, que es muy pesada la carga que llevas, y que a veces debes incluso ponerte de mal humor... resístelo con paciencia». Patia per no poder-la ajudar i li deia que el principal era que ella i els nens no passessin cap dificultat, que ell era sol i ja s'espavilava. També era conscient de les represàlies cap als familiars dels exiliats. Estava segur que a la Mercè li havien intentat amargar la vida, humiliar-la i fer-la dubtar d'ell. Que li havien parlat malament d'ell «y que han procurado hacerme ver en tus ojos como un culpable de lo que está pasando». Ell li assegurava que tot el que havia fet ho havia fet amb bona intenció i li agraïa que fos tan valenta.

Belle-Fontanine, febrer de 1940. Davant: Josep Santamaria i Jaume Pujolàs. Darrere: Jaume Illa i Joan Serra. (Arxiu família Illa).

La 93a CTE a Mouson, abril i maig de 1940

Els quatre companys, Jaume Illa, Josep Santamaria, Jaume Pujolàs i Joan Serra van arribar a Mousson, a prop de Pont-à-Mousson, el 19 d'abril de 1940 amb la 93a CTE. A partir del 10 de maig de 1940, arran de la invasió alemanya del territori francès, les CTE es van dispersar i molts refugiats van començar a caure en mans dels alemanys.

23 de juny de 1940, capturats pels alemanys a Gérardmer. De Belfort a Fallingbostel

Jaume Pujolàs, i amb tota probabilitat els seus companys Jaume Illa i Joan Serra, van ser fets presoners pels alemanys el 23 de juny de 1940 a Gérardmer, al cor dels Vosgues. En Josep Santamaria, que havia estat amb ells fins aleshores, va tenir més sort i es va poder escapolir dels alemanys.

Pujolàs, Illa i Serra van estar al Frontstalags 140 Belfort, és a dir, al camp de presoners de guerra al front de Belfort. D'aquí hi ha una postal escrita per Jaume Illa el 10 d'agost de 1940, adreçada a Barthelemy Hortal, que vivia a Perpinyà. A l'escrit, en francès, Jaume li deia que no podia escriure directament a la seva família i per això li demanava que els hi comunicés que estava bé de salut i que no patissin per ell; que quan pogués, els tornaria a escriure.

La darrera postal que dona notícies d'en Jaume no està datada i s'adreça a Mercè Bonsoms, al Molí del Pont de Sant Celoni. Es tracta d'una postal tipificada, amb un encapçalament en alemany i en francès: «Carte postale. Envoi des prisonniers de guerre». Es tracta, doncs, de correspondència de presoners de guerra dels alemanys i al davant hi ha, entra d'altres, un segell amb l'àliga i la esvàstica nazi. El text és en francès i està imprès, era el mateix per tots. Escrit a mà només hi ha el nom del presoner i l'adreça on anava destinada la carta: aquesta és la part que havia emplenat en Jaume. La postal servia per comunicar oficialment a la família que l'exiliat era presoner de guerra, que estava bé de salut i que no li escrivissin cap carta fins que els facilités la nova adreça. Aquest, però, va ser l'últim contacte. La família ja no va rebre mai més cartes d'en Jaume Illa.

Darrera postal rebuda de Jaume Illa. Arxiu família Illa

JAUME ILLA, JAUME PUJOLÀS I MARTÍ SERRA DEPORTATS A MAUTHAUSEN

De Belfort els van traslladar al camp de presoners de guerra Stalags XI-B Fallingbostel. En van sortir el 25 de gener de 1941 en un comboi que transportava 1.506 presoners, dels quals 1.473 eren republicans espanyols. Van arribar a Mauthausen el 27 de gener i els van donar els números de matrícula següents: 6502 (Jaume Pujolàs), 6713 (Joan Serra) i 6777 (Jaume Illa).

Jaume Pujolàs i Joan Serra eren paletes i van tenir sort a Mauthausen. Era un ofici apreciat pels dirigents i per això els tractaven una mica més bé que a la resta. Pujolàs va treballar fent els forns crematoris i Serra va estar en l'edificació dels barracons. Serra va fer fins i tot de paleta per a un coronel de la Gestapo, un dels caps del camp, que es construïa la casa, i el va sorprendre fent-li una volta catalana a l'escala. Maria Serra recorda que el seu oncle explicava que, com que passaven gana, coïen alguna patata que arreplegaven amb la calç de les obres. A Joan Serra el van traslladar al kommando de Saint Lambrecht, que depenia de Mauthausen, el 2 de juliol de 1943.

El 17 de febrer de 1941 van transferir en Jaume Illa al kommando de Gusen, un camp que depenia de Mauthausen. Allà tenia el número 9927 i al cap d'uns mesos se li agreujà la tuberculosi que feia temps que trampejava. El 16 d'agost de 1941 se'l van emportar, amb 16 persones més, en un suposat transport col·lectiu de malalts i invàlids cap al sanatori del camp de Dachau. Però els van traslladar al castell de Hartheim, on els van exterminar. Segons les llistes, va morir el 26 de setembre de 1941.

Fotografia de Jaume Illa enviada des de Belle-Fontaine el febrer de 1940. (Arxiu família Illa)

JOSEP ROSÉS DEPORTAT A MAUTHAUSEN I AL KOMMANDO STEYR

Josep Rosés Badia va marxar a França i, segons va explicar el seu nebot Pere Rosés, finalment es va allistar a l'exèrcit francès. El van capturar els alemanys a la línia Maginot i va anar a raure a Mauthausen. Rosés va caure presoner el juny de 1940 i va estar al camp de presoners de guerra XI-B Fallingbostel, des d'on va sortir el 25 de gener de 1941 deportat cap a Mauthausen. Hi va arribar el 27 de gener, allà li van donar el número de matrícula 5726 i el van destinar al barracó 14.

Rosés, que era alt i fort, va treballar a Mauthausen amb un grup de paletes. Un amic seu, l'exdeportat Josep Simon i Mill, explica (en el llibre *Un clam de llibertat*, que recull les seves vivències al camp) que, com que era tan gran, Rosés passava molta gana i s'escapolia de la feina per aconseguir algunes patates. Per la seva actitud rebel el van traslladar al kommando Steyr, on el feien treballar de camàlic carregant peces metàl·liques per a fer armament. Allà es va ferir al taló amb una vagoneta i, com que no el van curar, se li va infectar. També va ser víctima de pallisses i garrotades fins que una vegada el van donar per mort. Quan el portaven als forns crematoris amb altres morts, es va despertar i va cridar, així va poder salvar la vida i el van portar a la infermeria de Mauthausen, on es va recuperar gràcies als amics.

DESPRÉS DE L'ALLIBERAMENT DE MAUTHAUSEN

A Serra, Pujolàs i Rosés els van alliberar els aliats el 5 de maig de 1945. El mateix 1945 Jaume Pujolàs va tornar a Sant Celoni amb la pell i els ossos. Estava molt malalt i només pesava 30 quilos. Al padró del poble de 1946 Pujolàs ja hi apareix com a cap de família, amb l'esposa i els tres fills, al primer pis del carrer de Santa Fe, núm. 40. També consta en unes fitxes elaborades per la Falange cap a l'any 1945, amb les observacions següents: «Filiación: izquierdista» i «Observaciones: enemigo». Més endavant la família va anar a viure al *Cortijo*, que era com s'anomenava popularment l'antiga caserna de la Guàrdia Civil, situada on ara hi ha el mercat municipal. Jaume Pujolàs va morir de càncer el 1949. No feia ni quatre anys que havia estat alliberat de Mauthausen.

Joan Serra es va establir a Marsella, on hi havia una colònia important de catalans, entre els quals diversos celonis amics seus, i va fer de paleta, el seu ofici. La seva muller, Constància Ferrer, havia anat a viure a les Franqueses amb els fills perquè allà hi tenia als pares, però va morir aviat. Joan Serra es va aparellar amb Amalia Heras, nascuda a Burgos, i militant de la CNT com ell. Vivien a Marsella en un pis de propietat i tenien llogada una casa a Corbieres, on anaven a passar els estius. El seu fill Joaquim, que es va trobar sense feina a Granollers, també es va establir a Marsella

Jaume Pujolàs a França, després de l'alliberament el 1945. (Arxiu família Pujolàs).

i va fer de paleta amb el pare. Serra va ser membre de la Llar Catalana de Marsella, on hi havia Melcior Besa, un altre celoní que també havia estat regidor. En va ser president entre 1950 i 1951. No va tornar a Sant Celoni fins que va morir Franco, i hi passava uns quants dies de vacances a casa de parents. Malalt de càncer, va morir a Corbieres el 1981 i el van enterrar amb la bandera de la CNT sobre el taüt.

Joan Serra i Amàlia Heras. (Arxiu família Arenas Serra).

Josep Rosés va perdre el taló i anava coix a causa de l'accident al kommando Steyr. Un cop alliberat el van traslladar a Paris i es va establir a Melun, on va fer de paleta i enguixador. Es va casar amb una francesa alsaciana i

el matrimoni va tenir una filla, Monique Roses. Va fer estades de repòs al sanatori d'Oceja i li va agradar tant aquest poble pirinenc, proper a Catalunya, que s'hi va establir en jubilar-se. Va tornar a Sant Celoni per primera vegada el 1968, per l'enterrament de la seva mare, Maria Badia. Va morir a Oceja el 1978 i a l'enterrament hi va haver tot de corones de flors i discursos dels camarades.

Josep Rosés, 13 maig 1951. Foto Roger, Mulhouse.
(Arxiu família Rosés).

Grup de celonins en l'exili a Marsella. D'esquerra a dreta: desconegut, Francesc Estrach, Josep Rosés, Joan Serra, Melcior Besa i Mariano Rubio Garcia. (Arxiu família Estrach).